

Κωστής Κοκκινόφτας

Κέντρο Μελετών Μονής Κύκκου

Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΓΙΑΤΡΟΥ KARL SCHNEIDER ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΝΗΓΥΡΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΚΥΚΚΟΥ (1878)

Από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής της, η Μονή Κύκκου αποτέλεσε το σημαντικότερο προσκυνηματικό κέντρο στο νησί, χάριν της θαυματουργής Εικόνας της Παναγίας που διαφυλάσσεται στο καθολικό της, έργο κατά την παράδοση του Αποστόλου Λουκά¹. Το γεγονός αυτό συνέτεινε, ώστε με το πέρασμα του χρόνου η Μονή να αποκτήσει παγκύπρια φήμη και σεβασμό, με αποτέλεσμα να την επισκέπτονται ετησίως χιλιάδες προσκυνητές, για να ενισχυθούν πνευματικά, ή να αιτηθούν τη βοήθειά της, για να ξεπεράσουν ένα ιατρικό ή άλλο πρόβλημα.

Σύμφωνα με τις σχετικές μαρτυρίες, μαζική προσέλευση πιστών, κατά τα παλαιότερα χρόνια, πραγματοποιείτο τη γιορτή της Γεννήσεως της Θεοτόκου, στις 8 Σεπτεμβρίου, οπότε πανηγυρίζει η Μονή. Για παράδειγμα, ο αριθμός των πιστών, που προσέρχονταν στα τέλη του 19ου αιώνα στην πανήγυρη, ανερχόταν στις δεκατρείς περίπου χιλιάδες², που είναι εξαιρετικά μεγάλος σε σύγκριση με τον ελληνικό πληθυσμό του νησιού, ο οποίος την ίδια περίοδο δεν υπερέβαινε τις 180 χιλιάδες³. Μαρτυρείται ακόμη ότι οι πανηγυριστές προέρχονταν, τόσο από παρακείμενα, όσο και από μακρινά χωριά, όπως της Μεσαορίας και της Καρπασίας. Πολλοί μάλιστα από αυτούς διανυκτέρευαν στους γύρω λόφους, αφού οι ξενώνες της Μονής δεν επαρκούσαν για τη φιλοξενία τους. Αναφέρεται επίσης, ότι κατά την παραμονή της γιορτής οι πανηγυριστές διασκέδαζαν με φαγοπότι, χορό και τραγούδι, μέχρι τις βραδινές ώρες.

---

1. Για την Αγία Εικόνα και το ιστορικό της βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η εφέστειος εικόνα της Μονής Κύκκου», *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 10ος, Αθήνα 2013, σ. 321-323.

2. «Η πανήγυρις Κύκκου», *Σάλπιγξ*, 13.9.1898 [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1878-1899)*, Λευκωσία 1999, σ. 282].

3. Σύμφωνα με τις επίσημες απογραφές του 1891 και του 1901 ο συνολικός πληθυσμός της Κύπρου, Ελλήνων και Τούρκων, ήταν 209.286 και 237.022, αντιστοίχως. Βλ. Άντρου Παυλίδη, *Ιστορία της Νήσου Κύπρου*, τ. Δ', Λευκωσία 1993, σ. 249.

Ακολούθως ξεκουράζονταν μέχρι τις τρεις το πρωί, που κτυπούσαν οι καμπάνες για να προσέλθουν στον ναό, για τον όρθρο και τη θεία λειτουργία⁴.

Περιγραφή της πανήγυρης της 8ης Σεπτεμβρίου κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας διέσωσαν ορισμένοι Κύπριοι συγγραφείς και ξένοι περιηγητές. Ανάμεσά τους περιλαμβάνεται ο Ιταλός αββάς Τζοβάννι Μαρίτι (Giovanni Mariti), ο οποίος υπηρέτησε, μεταξύ των ετών 1760 και 1767, στο προξενείο της Τοσκάνης στο νησί. Ο Μαρίτι αναφέρεται στη φήμη της θαυματουργού εικόνας και σημειώνει ότι οι κάτοικοι προσέρχονταν αθρόα στη Μονή στις 8 Σεπτεμβρίου, που πανηγύριζε, για να αποδώσουν τον πρέποντα σεβασμό προς τη Θεοτόκο⁵. Στην ίδια πανήγυρη αναφέρεται επίσης ο Αρχιμανδρίτης Κυπριανός, το 1788, προσθέτοντας ότι μέχρι και ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος μετέβαινε τη μέρα αυτή στη Μονή, όπου τελούσε τη θεία λειτουργία. Σημειώνει ακόμη ότι η Αγία Εικόνα είχε ευρεία φήμη, γι' αυτό και τη μέρα της πανήγυρης η Μονή κατακλυζόταν από πιστούς από κάθε γωνιά του νησιού⁶.

Μία από τις πρώτες εκτενείς περιγραφές προσέλευσης πιστών σε πανήγυρη της Μονής Κύκκου, κατά την Τουρκοκρατία, προέρχεται από τον Γάλλο αρχιτέκτονα Εντμόντ Ντουτουά (Edmond Duthoit) και αναφέρεται στη γιορτή του Πάσχα του 1862. Ο Ντουτουά συνάντησε, κατά την επίσκεψή του στη Μονή την παραμονή της γιορτής, ένα μεγάλο αριθμό προσκυνητών, που είχαν προσέλθει για να πανηγυρίσουν καβάλλα σε άλογα, γαϊδούρια και μουλάρια. Όπως σημειώνει, οι ξενώνες δεν επαρκούσαν για τη φιλοξενία τους, γι' αυτό και

---

4. Βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η λαϊκή ευσέβεια προς την Παναγία του Κύκκου», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Κύκκου* 13 (2022) 495, όπου παρατίθενται και οι σχετικές πηγές για την πανήγυρη.

⁵ Claude Delaval Cobham, *Travels in the island of Cyprus translated from the Italian of Giovanni Mariti*, London 21971, σ. 90· Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες μέσα από τα κείμενα ξένων επισκεπτών της*, τ. Β', Λευκωσία 1994, σ. 873 [= Κωστή Κοκκινόφτα, «Χρονικογράφοι, συγγραφείς και περιηγητές για τη Μονή Κύκκου (15ος αι.-1878)», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 9 (2010) 65].

6. Αρχιμανδρίτη Κυπριανού, *Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου ερανισθείσα εκ διαφόρων ιστορικών και συντεθείσα απλή φράσει*, Ενετία 1788, σ. 356-357 [= Κ. Κοκκινόφτα, «Χρονικογράφοι, συγγραφείς και περιηγητές για τη Μονή Κύκκου (15ος αι.-1878)», *ό.π.*, σ. 68].

πολλοί υποχρεώθηκαν να κοιμηθούν στο ύπαιθρο. Ο Γάλλος περιηγητής περιέγραψε τη γιορτινή ενδυμασία των προσκυνητριών και παρατήρησε ότι φορούσαν βελούδινα γιλέκα με χρυσά κεντήματα, ενώ έφεραν στον λαιμό περιδέραιο με όλα τα νομίσματα της περιουσίας τους. Ακόμη, αναφέρθηκε στην παρουσία πολλών «Καραμανιωτών», δηλαδή Μικρασιατών προσκυνητών, και σημείωσε ότι οι γυναίκες τους είχαν τα μαλλιά τους σε πλεξούδες, στην κάθε μία από τις οποίες κρεμούσαν και ένα χρυσαφικό⁷.

Επίσης, πολλοί πιστοί προσέρχονταν στη Μονή και κατά την πανήγυρη της Κοίμησης της Θεοτόκου, στις 15 Αυγούστου. Σύμφωνα με σχετικές περιγραφές των πρώτων δεκαετιών της Αγγλοκρατίας, σε παρακείμενους χώρους εμποροπανηγυριστές έστηναν καλύβες και λειτουργούσαν υπαίθρια καφενεία και λουκουμάδικα, καθώς και εμπορικά μικρομάγαζα. Ακολούθως, το βράδυ κάθονταν σε κοινό τραπέζι, ενώ μουσικοί έπαιζαν διάφορους σκοπούς με την αυθόρμητη συμμετοχή τραγουδιστών και χορευτών⁸. Όπως αναφέρει ο Σχολάρχης της Ελληνικής Σχολής Λάρνακας, Αθανάσιος Σακελλάριος, το 1855, κατά τη διάρκεια της πανηγυρης αυτής, λόγω του μεγάλου αριθμού των προσκυνητών, καταναλωνόταν το περισσότερο από το νερό, που συγκεντρωνόταν στις στέρνες της Μονής καθόλη τη διάρκεια του έτους⁹.

Για την πανήγυρη της 8ης Σεπτεμβρίου των παλαιότερων χρόνων εντοπίστηκε πρόσφατα ακόμη μία μαρτυρία, η οποία οφείλεται στη γραφίδα του Γερμανού γιατρού

---

7. Ρίτας Σεβέρη - Lucie Bonato, *Στο ωραιότερο μονοπάτι του κόσμου. Ο Edmond Duthoit και η Κύπρος*, Λευκωσία 1999, σ. 94 [= Κ. Κοκκινόφτα, «Χρονικογράφοι, συγγραφείς και περιηγητές για τη Μονή Κύκκου (15ος αι.-1878)», *ό.π.*, σ. 79].

8. Βλ. Κ. Κοκκινόφτα, «Η λαϊκή ευσέβεια προς την Παναγία του Κύκκου», *ό.π.*, σ. 495-496, όπου παρατίθεται η σχετική βιβλιογραφία.

9. Αθανάσιου Σακελλάριου, *Τα Κυπριακά, ήτοι πραγματεία περί γεωγραφίας, αρχαιολογίας, στατιστικής, ιστορίας, μυθολογίας και διαλέκτου της Κύπρου*, τ. Α', Αθήνα 1855, σ. 112 [= Κ. Κοκκινόφτα, «Χρονικογράφοι, συγγραφείς και περιηγητές για τη Μονή Κύκκου (15ος αι.-1878)», *ό.π.*, σ. 79].

Κάρολου Σχνέιδερ (Karl Schneider). Δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Κλειώ»¹⁰ της Τεργέστης σε ελληνική μετάφραση από την «Εφημερίδα της Κολωνίας» (= Giornale delle Colonie), όπου ο Σχνέιδερ είχε παραθέσει σε δέκα συνέχειες τις εντυπώσεις του από το νησί, από τον Δεκέμβριο του 1878 έως τον Σεπτέμβριο του 1879¹¹. Όπως σημειώνεται, είχε σταλεί στην Κύπρο από τη διεύθυνση της εφημερίδας, αμέσως μετά την καθεστωτική αλλαγή του 1878, για να ενημερώσει τους αναγνώστες της για τη νέα κτήση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας¹².

Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Κύπρο, ο Σχνέιδερ επισκέφθηκε τη Μονή Κύκκου με ενδιάμεσο σταθμό το Μετόχιο του Ξηροποτάμου στην Πεντάγεια, όπου διανυκτέρευσε¹³. Σύμφωνα με όσα αναφέρει, η Μονή απείχε έξι ώρες από το Μετόχιο, ωστόσο στη συνέχεια, όταν πραγματοποίησε το ταξίδι, διαπίστωσε ότι απαιτούνταν τελικά οκτώ ώρες. Προσθέτει ακόμη ότι η Μονή εθεωρείτο η πλουσιότερη του νησιού και πως προμηθευόταν το σιτάρι και το κρασί, για τις ανάγκες των ενοίκων και των φιλοξενουμένων της, από το Μετόχιο του Ξηροποτάμου. Επίσης σημειώνει ότι ο Οικονόμος του Μετοχίου τον φιλοξένησε με μεγάλη προθυμία σε αίθουσα που δεν διέφερε από τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές. Όπως αναφέρει, ο Οικονόμος είχε υπηρετήσει παλαιότερα στην Τιφλίδα, χωρίς, όμως, να δίνει άλλες πληροφορίες. Πιθανότατα πρόκειται για κάποιον από τους Ιερομόναχους Ιωαννίκιο από

---

10. Για την εφημερίδα αυτή και την περί Κύπρου αρθρογραφία της βλ. Μήνας Κουμανταρή, «Η αρθρογραφία της εφημερίδας *Κλειώ* της Τεργέστης για την Κύπρο (1861-1883)», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 13 (2022) 389-406. Ευχαριστώ θερμά την κυρία Κουμανταρή για τη βοήθειά της στον εντοπισμό του κειμένου.

11. Βλ. «Επιστολαί εκ Κύπρου», *Κλειώ*, 7.12.1878, 18.1.1879, 25.1.1879, 8.2.1879, 5.4.1879, 19.4.1879, 17.5.1878, 24.5.1879, 5.7.1879, 6.9.1879, όπου αποκαλείται με το όνομα Σχνέιδερ, κατά τις αρχαιοπρεπείς αντιλήψεις της εποχής.

12. Η πληροφορία αυτή περιλαμβάνεται σε σχόλιο του συντάκτη της «Κλειούς», που παρατίθεται αμέσως μετά τη δημοσίευση της τελευταίας ανταπόκρισης του Σχνέιδερ. Βλ. «Επιστολαί εκ Κύπρου», *Κλειώ*, 6.9.1879.

13. Για το Μετόχιο αυτό βλ. Αρχιμανδρίτη Αθανάσιου Κυκκώτη (νυν Μητροπολίτη Κυρήνης), *Ανέκδοτα Έγγραφα του εν Γεωργία Μετοχίου της Ιεράς Μονής Κύκκου*, Λευκωσία 1998· Κωστή Κοκκινόφτα, «Το Μετόχιο του Ξηροποτάμου», *Ενατενίσσεις* 7 (2009) 36-39 [= Του ιδίου, *Μετόχια της Ιεράς Μονής Κύκκου στο εξωτερικό*, Λευκωσία 2016, σ. 21-26].

την Πενταλιά ή Πανάρετο από την Κισσόνεργα, οι οποίοι είχαν διατελέσει σε προγενέστερη εποχή προϊστάμενοι του Μετοχίου στη Βαρτζία της Γεωργίας, διαδεχόμενοι ο ένας τον άλλον¹⁴.

Την επομένη ο Σχνείδερ αναχώρησε νωρίς το πρωί για τη Μονή Κύκκου με τη συνοδεία ενός Ούγγρου εξωμότη, ονόματι Μεχμέτ Αλή, θέλοντας να αφιχθεί έγκαιρα για την πανήγυρη, για την οποία είχε πληροφορηθεί ότι ήταν η σπουδαιότερη στο νησί. Καθοδόν οι δύο συνοδοιπόροι συνάντησαν ένα νεαρό Μικρασιάτη, ο οποίος μετέβαινε στη Μονή καβάλλα σε μουλάρι και φέροντας μεγάλη λαμπάδα για να την αφιερώσει στην Παναγία. Όπως υπέθεσε ο Γερμανός περιηγητής, από το γεγονός ότι ο νεαρός προσκυνητής ήταν κάτωχρος, επρόκειτο για ασθενή, ο οποίος είχε εναποθέσει τις ελπίδες για τη θεραπεία του στην Παναγία του Κύκκου. Ας σημειωθεί ότι η συνάντηση αυτή επιβεβαιώνει τις πολλές άλλες μαρτυρίες για την αίγλη της Μονής ανάμεσα στους Ορθόδοξους Χριστιανικούς πληθυσμούς της Μικράς Ασίας, οι οποίοι θεωρούσαν απαραίτητο να πραγματοποιήσουν μία τέτοια επίσκεψη, ύστερα από το ταξίδι τους στους Αγίους Τόπους, γιατί έτσι το «χατζιλίκι τους καθίστατο τέλειον»¹⁵.

Ο Σχνείδερ επέλεξε, αντί του σύντομου και απότομου δρόμου από το Μετόχιο προς τη Μονή Κύκκου, να ακολουθήσει τον πολύ καλύτερο, αλλά ελικοειδή και μεγαλύτερο σε απόσταση, σημειώνοντας ότι επρόκειτο για καλά συντηρημένο, γεγονός που τον εξέπληξε. Σημειώνει επίσης, ότι οι Τούρκοι κατακτητές, κατά τους τρεις αιώνες της κυριαρχίας τους στο νησί, είχαν κατασκευάσει μόνο μία οδό, αυτή που ένωνε τη Λάρνακα με τη Λευκωσία, μετά

---

14. Για τους Ιωαννίκιο και Πανάρετο βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου (1878-1911)*, Λευκωσία 2014, σ. 149-151, 172-178, αντιστοίχως.

15. Αριστοτέλη Παλαιολόγου, «Η εν Κύπρω Ιερά Μονή Κύκκου», στον τόμο: Κωνσταντίνου Σκόκου (επιμ.), *Εθνικόν Ημερολόγιον, Χρονογραφικόν, Φιλολογικόν και Γελοιογραφικόν του έτους 1904*, τ. 19ος, Αθήνα 1904, σ. 360 [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1900-1911)*, Λευκωσία 2002, σ. 327]. Περισσότερα για τις σχέσεις των Μικρασιατών με τη Μονή Κύκκου βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η Μονή Κύκκου προσκυνηματικό κέντρο των Ελλήνων κατοίκων της Μικράς Ασίας και της Αιγύπτου», *Ενατενίσεις* 30 (2018) 116-122· Του ιδίου, «100 χρόνια από τη Μικρασιατική Καταστροφή. Μαρτυρίες για Μικρασιάτες προσκυνητές στη Μονή Κύκκου», *Ενατενίσεις* 39 (2022) 93-98.

που επέβαλαν επιπρόσθετο φόρο τριών εκατομμυρίων γροσίων και ύστερα που υποχρέωσαν τους κατοίκους να εργαστούν για την ολοκλήρωσή της. Όπως τον πληροφόρησε ο υπηρέτης του Μετοχίου, τον οποίο έστειλε ο Οικονόμος για να τους συνοδεύσει, ο ομαλότερος δρόμος είχε κατασκευαστεί πριν από μερικά χρόνια, για να καταστεί δυνατή η μεταφορά στη Μονή μεγάλης καμπάνας, η οποία δωρήθηκε από κάποιο ρωσικό θρησκευτικό σύλλογο. Σύμφωνα με όσα σημειώνει, για την κατασκευή του εργάστηκαν για πολλούς μήνες, μαζί με τους μοναχούς, κάτοικοι από τις παρακείμενες κοινότητες, οι οποίοι αμείφθηκαν πλουσιοπάροχα. Ο Σχνέιντερ καταγράφει επίσης την αγάπη των Κυπρίων για τους Ρώσους και σημειώνει ότι θεωρούνταν οι διάδοχοι των Βυζαντινών και πως οι Κύπριοι σταυροκοπούνταν όταν άκουγαν το όνομα του Τσάρου, ένδειξη του μεγάλου σεβασμού, που απολάμβανε ανάμεσά τους.

Η αναφορά αυτή για την καμπάνα της Μονής αποτελεί μία μοναδική μαρτυρία για τη χρονική περίοδο, που μεταφέρθηκε στην Κύπρο και η οποία τοποθετείται στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας, δηλαδή κατά τη δεκαετία του 1870. Από την παράδοση των μελών της Αδελφότητας είναι γνωστό ότι ζυγίζει 1280 κιλά και πως χρειάστηκε ένας περίπου μήνας για να μεταφερθεί από την παραλία μέχρι τη Μονή, που είναι μία απόσταση είκοσι δύο περίπου χιλιομέτρων. Από σχετική επιγραφή στα ρωσικά πληροφορούμαστε, ότι κατασκευάστηκε στο εργοστάσιο του Μπογδανόβ και προσφέρθηκε στη Μονή από την Αικατερίνη Ομπράμοβα, κάτοικο Μόσχας¹⁶.

Ας σημειωθεί ότι στην καμπάνα αυτή αναφέρονται την ίδια εποχή και άλλοι ξένοι περιηγητές, όπως οι Άννυ Μπράσσεϋ (1878), Γουίλιαμ Μπούλτερ (1878) και Εσμέ Σκοτ Στήβενσον (1879), χωρίς, όμως, κανείς από αυτούς να προσδιορίζει τον χρόνο μεταφοράς της στη Μονή Κύκκου. Η Μπράσσεϋ αναφέρει επιγραμματικά ότι είχε δωρηθεί από μία ρωσική οικογένεια και ότι, όταν η ίδια αφίχθη στη Μονή, η καμπάνα ήχησε ειδικά γι' αυτήν, για να ακούσει τις διάφορες αποχρώσεις των ήχων της¹⁷. Ο Μπούλτερ σημειώνει ότι είχε προέλευση

---

16. Ηγουμένου Κύκκου Χρυσοστόμου, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή Κύκκου*, Κύπρος 1969, σ. 66.

17. Lady Brassy, *Sunshine and Storm in the East, or Cruises to Cyprus and Constantinople*, London 1881, σ. 334 [= Κωστή Κοκκινόφτα, «Επισκέπτες και συγγραφείς για τη Μονή Κύκκου (1878-1887)», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 10 (2013) 55.

τη Μόσχα, προσθέτοντας, όμως, ότι δεν μπορούσε να αντιληφθεί πώς μεταφέρθηκε στη Μονή, αφού ο δρόμος ήταν στενός και ακατάλληλος¹⁸. Η πιο ευφάνταστη Στήβενσον αναφέρει ότι είχε δωρηθεί από την αυτοκράτειρα της Ρωσίας Αικατερίνη Β΄ στα τέλη του 18ου αιώνα¹⁹, αναφορά που είναι λανθασμένη, αφού τότε στην Κύπρο απαγορευόταν αυστηρά η χρήση καμπάνων, κάτι που επιτράπη ύστερα από την έκδοση του μεταρρυθμιστικού διατάγματος του Χάτι Χουμαγιούν, το 1856²⁰.

Ο Σχνείδερ αναφέρει ότι ο υπηρέτης του Μετοχίου, που τον συνόδευε, τον πληροφόρησε επίσης για την ιστορία της Μονής και τις παραδόσεις της, από τις οποίες κατέγραψε μερικές. Μία από αυτές είναι η σχετική με τα πεύκα, που έκλειναν τις κορυφές τους και προσκύνησαν τη Θεοτόκο, όταν η Εικόνα μεταφερόταν στη Μονή από την Κωνσταντινούπολη²¹, για να παραμείνουν έκτοτε στη θέση αυτή. Μία άλλη είναι η σχετική που αφορά σε κάποιον από τους διοικητές του νησιού, ο οποίος αποφάσισε να μεταβεί στη Μονή για να συλήσει το χρυσάφι και τους πολύτιμους λίθους από την Αγία Εικόνα. Ωστόσο, καθοδόν μία ισχυρή νεροποντή κατακρήμνισε τους στρατιώτες του σε βάραθρο, ενώ ο ίδιος μόλις και σώθηκε. Όπως σημειώνει, το γεγονός αυτό συνέτεινε ώστε έκτοτε οι Τούρκοι πασάδες της Λευκωσίας να επιδεικνύουν μεγάλο σεβασμό στη Μονή. Ακόμη κατέγραψε μία τρίτη παράδοση, σύμφωνα με την οποία κάποτε είχε ξεσπάσει πυρκαγιά, που απείλησε την περιοχή, οπότε η Εικόνα της Παναγίας εγκατέλειψε από μόνη της τον ναό και βρήκε καταφύγιο σε παρακείμενο σπήλαιο, μέχρι που ανοικοδομήθηκε νέος.

Για την εικόνα αναφέρει επιπρόσθετα ότι εθεωρείτο θαυματουργή για τον τερματισμό της ανομβρίας και πως πριν από λίγο καιρό είχε μεταφερθεί στο Μετόχιο του Αγίου

---

18. W.F. Butler, *Far Out: Roving Retold*, London 1880, σ. 374-375 [= Κ. Κοκκινόφτα, «Επισκέπτες και συγγραφείς για τη Μονή Κύκκου (1878-1887)», *ό.π.*, σ. 57].

19. Esmé Scott-Stevenson, *Our home in Cyprus*, London 21880, σ. 181 [= Κ. Κοκκινόφτα, «Επισκέπτες και συγγραφείς για τη Μονή Κύκκου (1878-1887)», *ό.π.*, σ. 67].

20. Για το ζήτημα της ανάρτησης καμπάνων στις εκκλησίες βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η ανάρτηση καμπάνων στις εκκλησίες της Κύπρου κατά την Τουρκοκρατία (1571-1878)», *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 24 (1998) 211-221.

21. Ας σημειωθεί ότι ο Σχνείδερ αναφέρει το όνομα του βυζαντινού αυτοκράτορα, ο οποίος δώρησε την Αγία Εικόνα στη Μονή, ως Ισαάκ, αντί του ορθού Αλέξιου Α΄ Κομνηνός.

Προκοπίου, όπου είχε εγκαταστήσει το στρατηγείο του ο Άγγλος αρμοστής Βόλσελεϋ, όπως αποκαλεί τον Γούλσλεϊ²². Συμπληρώνει μάλιστα ότι μόλις η εικόνα αφίχθη στο Μετόχιο άρχισε να βρέχει ασταμάτητα για έξι εβδομάδες²³. Όπως είναι γνωστό από αλλού, πράγματι η Αγία Εικόνα είχε μεταφερθεί μερικά χρόνια προηγουμένως στο Μετόχιο, όπου και παρέμεινε από το 1872 μέχρι το 1875, που επέστρεψε στην Κεντρική Μονή²⁴.

Κατά τη διαδρομή του προς τη Μονή Κύκκου, ο Γερμανός γιατρός και οι συνοδοί του συνάντησαν τους νερόμυλους της Μονής, οι οποίοι, όπως σημειώνει, ήταν κτισμένοι σε χαράδρες και σε τοποθεσίες, που επέτρεπαν την αξιοποίηση της ορμής του νερού²⁵. Επίσης, διήλθαν από το χωριό Κάμπος, το οποίο, σύμφωνα με τα γραφόμενά του, εκατοικείτο την περίοδο αυτή από 40 χριστιανικές οικογένειες και 15 μουσουλμανικές. Ωστόσο, όπως μαρτυρείται από άλλες πηγές, στην πραγματικότητα οι τελευταίες ήταν μόνο πέντε και επρόκειτο για οικογένειες Λινοβαμβάκων, οι οποίες επέστρεψαν στον Χριστιανισμό, το 1881,

---

22. Κωστή Κοκκινόφτα, «Το Μετόχιο του Αγίου Προκοπίου υπήρξε το πρώτο Αρμολογείο επί Αγγλοκρατίας», *Ενατενίσσεις* 25 (2015) 124-129.

23. Για τη λιτάνευση της Αγίας Εικόνας στην Κύπρο βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η περιφορά της Αγίας Εικόνας στην Κύπρο», στον τόμο: *Κυκκώτικα Μελετήματα*, τ. Α', Λευκωσία 1997, σ. 11-49· Του ιδίου, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1878-1899)*, ό.π., σ. 84-85· Του ιδίου, «Η ανομβρία στην Κύπρο και η εικόνα της Παναγίας του Κύκκου», *Ενατενίσσεις* 4 (2008) 18-21· Του ιδίου, *Η Μονή Κύκκου στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου (1634-1878)*, Λευκωσία 2011, σ. 9-23· Του ιδίου, *Η Μονή Κύκκου στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου (1878-1911)*, ό.π., σ. 9-18.

24. Βλ. Αρχείο Ιεράς Μονής Κύκκου, *Μοναχολόγιον*, σ. 49, όπου καταγράφεται σχετική ενθύμηση. Δημοσιεύτηκε από τον Κ. Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1878-1899)*, ό.π., σ. 83.

25. Πρόκειται, μάλλον, για τους νερόμυλους της Πεντάγειας, οι οποίοι ήταν άμεσα συνδεδεμένοι με το Μετόχιο του Ξηροποτάμου. Για τους νερόμυλους αυτούς βλ. Γιάννη Κυπρή - Κώστα Οικονομίδη - Ήλκη Δημητρακόπουλου, *Οι νερόμυλοι της Κύπρου*, Λευκωσία 2022, σ. 291-292.

ύστερα που ο Μητροπολίτης Κυρηναίας (1880-1889) Χρυσάνθος Ιωαννίδης επισκέφθηκε το χωριό και ενήργησε για τον επανεκχριστιανισμό των δεκαεννέα μελών τους²⁶.

Τελικά, ο Σχνείδερ αφίχθη στη Μονή στις 7 Σεπτεμβρίου 1878, κατά τις βραδυνές ώρες της παραμονής της γιορτής της Γεννήσεως της Θεοτόκου, όπου συνάντησε ένα μεγάλο και θορυβώδες πλήθος προσκυνητών, αναμειγμένο με πολλούς μικρέμπορους και επαίτες. Αντικρίζοντας αυτό το πλήθος, και λόγω της ιατρικής του ιδιότητας, παρατήρησε ότι αρκετοί από τους προσκυνητές έπασχαν από διάφορες ασθένειες και διαπίστωσε πως είχαν πραγματοποιήσει το πολυήμερο ταξίδι των πέντε και έξι ημερών από τα χωριά τους μέχρι τη Μονή, για να προσευχηθούν στην Παναγία για τη θεραπεία τους. Προσθέτει ακόμη ότι ανάμεσά τους βρίσκονταν και μερικές άτεκνες γυναίκες, οι οποίες ανέμεναν από τη Θεοτόκο να εισακούσει το πρόβλημά τους και να τις βοηθήσει να τεκνοποιήσουν²⁷. Όπως σημειώνει, ο ίδιος, μαζί με τον Ούγγρο συνοδοιπόρο του, θεωρήθηκαν Άγγλοι, μέλη δηλαδή της νέας διοίκησης, οπότε οδηγήθηκαν από αδελφό της Μονής σε δωμάτιο και έτυχαν φιλοξενίας και φαγητού.

Είναι οπωσδήποτε παράδοξο το γεγονός ότι ο Σχνείδερ δεν αναφέρει οτιδήποτε για την Εικόνα της Παναγίας και τη θεία λειτουργία της επομένης της επίσκεψής του, και ούτε περιγράφει τον ναό και τα κειμήλιά του. Αντίθετα, επικεντρώνει τις περιγραφές του στις «κοσμικές» εκδηλώσεις της παραμονής της γιορτής, όπως τις μεγάλες συνάξεις ομάδων προσκυνητών, που διασκεδάζαν με φαγητό, χορό και τραγούδι, και στις οποίες συμμετείχαν άνδρες και γυναίκες κάθε ηλικίας. Προσθέτει μάλιστα ότι η επίδραση «του εγχώριου οίνου» και η τάση για διεκδίκηση του πρωτείου της παλικαριάς από τους νέους των δύο φιλέριδων

---

26. «Άλλά τοῦ μεγίστου ἐπαίνου ἄξιος εἶναι ὁ Ἅγιος Κυρηναίας καί δι' ἄλλα αὐτοῦ ἔργα χριστιανικά. Ἐσχάτως καθωδήγησεν εἰς τόν Χριστιανισμόν πέντε οἰκογενείας Λινοβαμβάκων ἐκ τοῦ χωρίου Κάμπος, ἀριθμούσας δέκα ἐννέα μέλη, παρασχών ὅλας τὰς εὐκολίας καί ἐνθαρρύνας αὐτούς, φοβουμένους τούς πρὶν ὁμοθρήσκους των». Βλ. *Νέον Κίτιον*, 20/4.3.1881. Περισσότερα για το ανωτέρω ζήτημα βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, *Εξισλαμισμοί και επανεκχριστιανισμοί στην Κύπρο*, Λευκωσία 2019, σ. 100-101.

27. Για την πεποίθηση των προσκυνητών στις θαυματουργικές ιδιότητες της Παναγίας του Κύκκου βλ. Κ. Κοκκινόφτα, «Η λαϊκή ευσέβεια προς την Παναγία του Κύκκου», *ό.π.*, σ. 489-504.

κωμοπόλεων Μόρφου και Λευκονοίκου, συνέτειναν ώστε να προκληθούν διαπληκτισμοί και να τραυματιστούν αρκετοί προσκυνητές, με αποτέλεσμα η πανήγυρη «από ιερά να καταστεί βέβηλη». Επικρίνει ιδιαίτερος τη συμπεριφορά των νέων του Λευκονοίκου, οι οποίοι περιέρχονταν την πανήγυρη, προκαλώντας φασαρία και αναστάτωση. Όπως προσθέτει, ο Άγγλος υπεύθυνος της τήρησης της τάξης αναγκάστηκε να παρέμβει και να συλλάβει τριάντα περίπου παρεκτραπέντες, τους οποίους οδήγησε στη Λεμεσό για τα περαιτέρω. Επίσης περιέγραψε τη συνήθεια των πανηγυριστών να αμιλλώνται κατά τη διασκέδαση με αυτοσχέδια ποιήματα, δηλαδή τα λεγόμενα «τσαττιστά»²⁸, τα οποία, κατά τα γραφόμενά του, βαθμηδόν γίνονταν περιπαικτικά, κάποτε και υβριστικά για τον αντίπαλο, με αποτέλεσμα να προκαλούνται διενέξεις.

Μετά το τέλος της πανήγυρης, ο Σχνείδερ ετοιμάστηκε να αναχωρήσει για τον επόμενο προορισμό του, που ήταν το χωριό Πρόδρομος. Παρεμποδίστηκε, όμως, από ένα πλήθος ασθενών, που ζητούσαν να τους θεραπεύσει, αφού, όπως αναφέρει, οι Κύπριοι την εποχή αυτή θεωρούσαν ότι κάθε Ευρωπαίος ήταν και γιατρός. Ο Γερμανός περιηγητής, ο οποίος ήταν πράγματι γιατρός, εξέτασε όσους αποτάθηκαν κοντά του, αλλά δεν είχε μαζί του φάρμακα για να τους προμηθεύσει, όπως απαιτούσαν. Γι' αυτό και τους παρηγόρησε, προτρέποντας τους να χρησιμοποιήσουν το αγίασμα της Μονής, που εθεωρείτο θαυματουργικό. Ωστόσο, όπως σημειώνει, οι ασθενείς απαιτούσαν να τους δώσει ιατρικά σκευάσματα, με αποτέλεσμα την απογοήτευσή τους.

Ακολουθούν στη συνέχεια οι εντυπώσεις του Καρλ Σχνείδερ από την επίσκεψή του στο Μετόχιο του Ξηροποτάμου και τη Μονή Κύκκου, όπως δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα «Κλειώ»:

ΚΑΡΟΛΟΥ ΣΧΝΕΪΔΕΡ: ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΚ ΚΥΠΡΟΥ

Η

---

28. «τσαττιστόν, το (ενν. τραγούδι) [αόρ. τσαττίζω + κατάλ. τόν] το κάθε διαγωνιστικό (σίγουρα ομοιοκατάληκτο) δίστιχο τραγούδι που ανταλλάσσουν μεταξύ τους οι ποιητάρηδες στο πλαίσιο του τσαττίσματος (= ποιητικός διαγωνισμός, ποιητική αψιμαχία)». Βλ. Κωνσταντίνου Γιαγκουλλή, *Θησαυρός της Μεσαιωνικής και Νεότερης Κυπριακής Διαλέκτου. Ερμηνευτικός, Ετυμολογικός, Φρασεολογικός και Ονοματολογικός*, Λευκωσία 2014, σ. 557.

...Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Μόρφου συνέστησεν ἡμᾶς τῷ οἰκονόμῳ τοῦ τσιφλίκου Ξεροποτάμου, μεγίστης ἐπαύλεως, ἀνηκούσης εἰς τὴν μονὴν Κίκκου. Ἡ μονὴ ἀπέχει ἕξ ὥρας καὶ κεῖται πρὸς νότον ἐπὶ τοῦ ὄρους, λαμβάνει δὲ ἐκεῖθεν τὸν χρειώδη σῖτον καὶ τὸν οἶνον. Ἡ Κίκκου εἶναι ἡ πλουσιωτάτη μονὴ ἐν τῇ νήσῳ· διότι πλοῦτος καὶ ἰσχύς βαίνουσιν πάντοτε παραλλήλως. Ἐκ τῶν προσόδων τῆς ἐπαύλεως δύναται νὰ διατηρηθῇ ὅλον σύνταγμα στρατιωτῶν ἐπὶ ἓν δωδεκάμηνον.

Ὁ παχύσαρκος οἰκονόμος ἐδέξατο ἡμᾶς φιλοφρόνως καὶ μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὰς τῶν ξένων αἰθούσας, αἵτινες ὀλίγον ἢ οὐδὲν διέφερον τῶν εὐρωπαϊκῶν. Ἡ τροφή ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀρίστη· ὁ οἰκονόμος, εὐλαβούμενος τοὺς ξένους, δὲν παρεκάθισεν εἰς τὴν τράπεζαν, ἔπιεν ὁμως τέϊον, ὅπερ παρεσκεύασεν αὐτός. Διατρίψας οὕτως ἄλλοτε ἐν Τιφλίδι, τοσοῦτον συνείθισεν νὰ πίνη τέϊον, ὥστε μετὰ τὸ γεῦμα ραδίως ἠδύνατο νὰ καταρροφήσῃ 15-20 ποτήρια μεγάλα.

Ἐκοιμήθημεν ἐπὶ κλινῶν ἀξιολόγων, ἄνευ ὀνείρων καὶ ἄνευ ταραχῆς. Τῇ πρωΐᾳ παρετήρησα τῷ οἰκονόμῳ, ὅτι οὔτε ἐν αὐτῷ οὔτε ἐν τῇ ἐπαύλει διέκρινα συμπτώματα τῆς ἀλλαχοῦ τῆς νήσου ἐλεεινότητος· ἐκεῖνος δὲ μειδιάσας ἀνέτεινε τὰς ὄψεις εἰς τὸν οὐρανόν, ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι πᾶν ἀγαθὸν ἄνωθεν καταβαίνει. Ὁ καιρὸς ἔκλινεν εἰς τὴν βροχήν, ἀλλ' ἡμεῖς ἔπρεπε νὰ ἀπέλθωμεν, καὶ ὀδεύσωμεν ὀκτῶ ὥρας ἐπὶ τοῦ ὄρους αὐθημερόν φθάσωμεν εἰς τὴν μονὴν Κίκκου· κατ' ἐκείνην δηλαδὴ τὴν νύκτα καὶ τῇ πρωΐᾳ τῆς ἐπαύριον ἐφορτάζετο ἡ ἐπισημοτέρα τῶν ἐν τῇ νήσῳ πανηγύρεων, τὰ γενέθλια τῆς Θεοτόκου· κρῖμα δὲ θά ἦτο ἂν ἐστερούμεθα τοιοῦτου θεάματος.

Κλειώ, 17.5.1879.

Ἐν ᾧ ἐπορευόμεθα εἰς τὴν μονὴν Κίκκου, εἶδομεν καθ' ὁδὸν νεανίαν, ἔχοντα μεγάλην λαμπάδα ἐντός τῆς πήρας του. Πρὸς τὸν χαιρετισμόν του ἀπήντησεν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς «ῶρα καλὴ! πρὶν ἀνατεῖλει ἡ σελήνη, θά μᾶς ἀνάψῃς τὴν λαμπάδα σου». «Μὴ γένοιτο!», εἶπεν ἐκεῖνος, «τὴν ἀφιέρωσα τῇ Παναγίᾳ τοῦ Κίκκου». Ὁ πτωχὸς ἤρχετο ἐκ τῆς Καραμανίας ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἵνα προσκυνήσῃ τὴν Παναγίαν. Ἴσως ἔπασχεν ὑπὸ χρονίου νοσήματος, διότι ἦτο κάτωχρος, λίαν ἰσχνός καὶ ἐν παντὶ σχεδόν βήματι ἐκινδύνευε νὰ πέσῃ ἐκ τοῦ ἡμίονου. Τόπους ἀγίους εἶχε προσκυνήσῃ πολλοὺς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, παντελῆ ὁμως θεραπείαν

προσεδόκα ἐκ τῆς Παναγίας. Ἐβιάζετο νά χωρήσῃ εἰς τό πρόσω, διότι ἤθελε νά φθάσῃ ἐγκαίρως εἰς τήν μονήν, ἵνα εὕρῃ κλίνην ἐντός αὐτῆς καί τροφήν ἀρίστην.

Ἡμεῖς τούναντίον ἐστράφημεν ἐπί τό νοτιοδυτικόν καί οὐχί ἐξεπλάγημεν ἐπί τῇ ἀξιολόγῳ ὀρεινῇ ὁδῷ, ἣτις μετὰ πολλῆς δεξιότητος ἐστρέφετο ὀφιοειδῶς, ἀποφεύγουσα τά ὕψη καί τάς ἄκρας, ἔφερεν ἡμᾶς ἀνά μέσον δασῶν καί ἀμπελώνων καί ἐφαίνετο ἡμῖν πᾶν ἄλλο ἢ ὀρεινή ἀτραπός. Τίς ἄρά γε ἔστρωσεν αὐτήν; Οἱ Τοῦρκοι βεβαίως οὐχί, διότι καθ' ὅλην τήν ἐπί τρεῖς αἰῶνας καταδυναστείαν μίαν μόνην ἔστρωσαν, ἀπό Λάρνακος εἰς Λευκωσίαν ὁδόν, ἀγγαρεύσαντες τούς κατοίκους καί ἐκβιάσαντες ἕκτακτον φόρον τριῶν ἑκατομμυρίων γροσίων.

Ἐν ᾧ διηπορούμεθα, ἀφίκετο ἔφιππος ὁ τοῦ ἐν Ξεροποτάμῳ τσιφλίκ ὑπηρετῆς, σταλείς παρά τοῦ οἰκονόμου, ἵνα δείξῃ ἡμῖν τήν ὁδόν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἀδόλεσχος ὢν, διηγήθη ἄλλα τε πολλά καί δὴ καί ὅτι ἡ τῆς ὁδοῦ στρωῶσις ὀφείλεται ἐμμέσως πῶς τοῖς Ρώσσοις. Πρό τινων ἐτῶν θρησκευτικός σύλλογος ἐν Μόσχᾳ ἢ ἐν Πετροπόλει ἐδωρήσατο τῇ μονῇ τρισμέγιστον κώδωνα μετὰ εἰκόνων ἱερῶν καί διαφόρων ἐπιγραφῶν ρωσικῶν. Ὁ κώδων ἦτο ἀδύνατον νά κομισθῇ ἐπί τῆς συνήθους ἀτραποῦ· ἐδέησε λοιπόν νά στρωθῇ ἕτερα μετὰ παντοίων ἐλιγμῶν. Οἱ κάτοικοι τῶν παρακειμένων κωμῶν, λαβόντες πολλά μὲν ἀργύρια, πλείονας δέ ὑποσχέσεις, εἰργάζοντο μετὰ τῶν μοναχῶν ἐπί πολλούς μῆνας, ἄχρις οὗ ἀνηρτήθη ὁ κώδων, ὁ μέλλον νά συγκαλῆ εἰς προσευχὴν τούς ἐν Κίρκῳ εὐλαβεῖς.

Ὁ τῆς μονῆς ὑπηρετῆς εἶναι φίλος τῶν Ρώσσων· καί πάντες δέ καθόλου οἱ Κύπριοι δέν διατρέφουσι κατὰ τῶν Μοσχοβιτῶν τό μῖσος, ὅπερ ἐν ἐκάστη περιπτώσει ἐκδηλοῦσιν οἱ ἐν Ἑλλάδι καί Κωνσταντινουπόλει. Εἷς τῶν ἀγροτῶν ἔδειξέ μοι μηδιῶν χαλκοῦν ποτήριον μετὰ τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ, λέγων, ὅτι οὗτος ἦτο ἀετός ρωσικός καί κυπριωτικός. Τόν ἀετόν φέρουσιν ἐκ παλαιῶν χρόνων ἐπί τῆς σφραγιδός των οἱ Λευκωσίας ἀρχιεπίσκοποι, λείψανον ὃν εἶχον λάβει προνομίων παρά τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος. Ὁ κοινός ἄνθρωπος πιστεύει, ὅτι διεδέξατο ὁ μὲν Τσάρος τούς Καίσαρας, οἱ δέ Ρῶσσοι τούς Βυζαντίους· τούτου ἕνεκα καί ποιεῖ τό σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἅμα ἀκούσας τό ὄνομα τοῦ μονάρχου τῆς ἀγιωτάτης Ρωσσίας.

Ὁ ρωσικός κώδων ἐτέλεσε λοιπόν θαύματα, ἴσως μείζονα ὅσων ἐτέλεσεν ἡ εἰκὼν, ὅτε αὐτός ὁ αὐτοκράτωρ Ἰσαάκ [Σημ. ὀρθόν: Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνός] τήν ἐκόμιζεν εἰς Κύπρον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν ᾧ ἐπλησίαζεν εἰς τήν μονήν τά δένδρα καθ' ὁδόν ἐκλιναν τάς κορυφάς των καί προσεκύνησαν αὐτῇ, ἔμειναν δέ ἕκτοτε ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἕως τῆς σήμερον.

Ἐπόκυρτα δένδρα παρετήρησα καὶ ἐγὼ οὐκ ὀλίγα, μάλιστα δὲ τὰ ἐκτεθειμένα εἰς τὸν βορρᾶν, ὅστις, λάβρος πολλάκις ἐπιπνέων ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ κόλπου τῆς Πενταγίας εἰς τὰς κοίλας χαράδρας, κάμπει ἐξ ἀνάγκης τοὺς νεαροὺς βλαστούς. Ἄλλ' ἴσως τοῦτο συμβαίνει κατὰ τύχην, ὡς παρετήρησεν ὁ ἐκ τῆς μονῆς ἀδελφός, διότι ἡ δύναμις τῆς Παναγίας ὑπάρχει ἀναμφισβήτητος. Εἷς τῶν πασάδων τῆς Λευκωσίας ἠθέλησέ ποτε νὰ ἐπιθῆ αὐτῇ χεῖρα βέβηλον καὶ νὰ συλήσῃ τὸ χρυσοῦν ἔλασμα καὶ παντοίους λίθους πολυτίμους· ἀλλὰ πρὸ τῆς θύρας τῆς μονῆς κατελήφθη ὑπὸ βροντῶν, κεραυνῶν καὶ ὑετοῦ ραγδαίου· τὸ στίφος τοῦ ἐκρημνήσθη εἰς τὸ βάραθρον, οὗτος δὲ διεξέφυγε μετὰ βίας. Ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου καὶ οἱ πασάδες ἔσχον τὴν εἰκόνα διὰ τιμῆς.

Ἄλλοτε ἐξεράγη ἐν τῇ μονῇ πυρκαϊά· αἱ φλόγες περιέλειχον τὴν ἐκκλησίαν, ὅτε ἡ Παναγία ἐξῆλθεν ἀβλαβής, ἐτράπετο εἰς τὸ ὄρος καὶ ἐκρύβη αὐτόθι ἄχρις οὗ ἀνωκοδομήθη ὁ ναὸς αὐτῆς. Καὶ σήμερον ἔτι δεικνύουσιν οἱ εὐλαβεῖς σπήλαιον μετὰ φρέατος, ὅπου κατέφυγεν ἡ Παναγία. Πρὸ τινος μετεκομίσθη εἰς τὸ μετόχιον τοῦ Κίκκου ἐγγὺς τῆς Λευκωσίας, ἔνθα τανῦν ἔστησε τὴν ἔδραν τοῦ ὁ σέρ Βολσελέυς [Σημ. ἐννοεῖται ὁ Γκάρνερ Γούλσλεϋ]. Ἐπὶ πολλοὺς μῆνας εἶχε ταλαιπωρήσῃ τὰς κόμας ἀνομβρία· ἡ Παναγία μόνη ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ καὶ πραγματικῶς ἐβοήθησεν. Ἄμα ἀφίκετο εἰς τὸ μετόχιον καὶ ὁ οὐρανός κρουνηδὸν ἐδάκρυνεν ἐπὶ ἕξ ἑβδομάδας.

Ἐν ᾧ ταῦτα διηγεῖτο ὁ ἀδόλεσχος ὑπηρέτης, ἡμεῖς διηγούμεν τὴν ὁδὸν, παρελαύνοντες τερπνότατα χωρία καὶ ἀκούοντες τὸν θόρυβον ὑδρομύλων τῆς μονῆς, ἐκτισμένων ἐντὸς χαράδρας ἐπὶ τοῦ καταρρέοντος ἐκ τοῦ Ὀλύμπου ποταμοῦ. Τὰς θερμότερας ὥρας τῆς ἡμέρας κατετρίψαμεν ἐν τῇ κλιμακῆδόν ὑψουμένη κώμῃ Κάμπω, ἐχούσῃ 40 οἰκίας χριστιανικὰς καὶ 15 μουσουλμανικὰς. Ἐνταῦθα ἀπεχαιρέτησεν ἡμᾶς ὁ ὑπηρέτης, διότι οὐδεὶς πλέον ὑπῆρχε κίνδυνος μὴ ἀποπλανηθῶμεν. Περί τὴν ὀψίαν δεῖλιν διεκρίναμεν πόρρωθεν τὴν μονήν, ἀπλοῦν σημεῖον φωτεινόν, ὡσανεὶ ἦτο τὸ ὄμμα τοῦ ὄρους· μετ' ὀλίγον διεκρίναμεν μυριάδας φώτων ἀτάκτως ἐν τῷ δάσει κινουμένων, καθ' ὅσον οἱ εὐσεβεῖς ὠρχοῦντο κρατοῦντες λαμπάδας εἰς τιμὴν τῆς Παναγίας.

Τελευταῖον προσεγγίσαντες εἶδομεν τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν μονήν πολλὰ κτίρια, ἀναμίξ δὲ παιδία, γυναῖκας καὶ ἄνδρας, μαγειρεύοντας, τρώγοντας, πίνοντας καὶ ψάλλοντας. Καταπατούμενοι καὶ κτυπούμενοι προσήλθομεν εἰς τὸν πυλῶνα, ἔνθα συνωστίζοντο ἄνθρωποι, κτήνη, κάπηλοι καὶ ἐπαῖται. Κατὰ καλήν μοῖραν ἀδελφός τῆς μονῆς εἶδεν ἡμᾶς

φοροῦντες πίλους ἀγγλικούς καί ἀνέκραξεν, «ἓνας Ἄγγλος!». Τό πλῆθος ὑπεχώρησεν, ἡμεῖς εἰσήλθομεν, ὑπηρέτης δέ ὀδήγησεν ἡμᾶς διά πολλῶν προδόμων καί διαδρόμων, ἄχρις οὗ εὔρομεν κελλίον ἔνθα ἦσαν καί ἄλλοι «Ἄγγλοι». Τά ἔπιπλα ἦσαν ξύλινα, ἀλλά στερεά καί κομψότατα· οἱ ξένοι παρεκάθηντο εἰς τήν τράπεζαν πειναλέοι καί ἐναγωνίως περιμένοντες τά φαγητά· ἀλλ' ἡ ὑπηρεσία δέν ἐγένετο τακτικῶς, ἔνεκεν τῆς πληθύος τῶν ἐντός καί ἐκτός ἀνθρώπων.

Οἱ λεγόμενοι Ἄγγλοι πᾶν ἄλλο εἶχον ἢ ὄψιν καί ἔκφρασιν ἀγγλικήν· εἷς τούτων μάλιστα ἀνεγίνωσκε βιβλίον συντεταγμένον ἐν τῇ καθωμιλουμένη ἑλληνικῇ, ἣν οὐδεῖς Βρεττανός καταλαμβάνει. Δύο τῶν συνδαιτυμόνων ἐφάνησαν ὄντες Γάλλοι, μαθηταί τῆς ἐν Αθήναις ἀρχαιολογικῆς σχολῆς, καταπλεύσαντες εἰς τήν νῆσον χάριν ἐπιστημονικοῦ σκοποῦ. Ὁ τρίτος ἦτο Γάλλος - Ἑλβετός, καταβάς ἐπὶ τῶν Κριμαϊκῶν εἰς Τουρκίαν, ἔκτοτε δέ ἐν Λιμησσῶ διατρίβων ὡς πρακτικός ἰατρός καί κάπηλος ἀρχαιοτήτων. Τέταρτος ἦτο ὁ συνοδοιπόρος μου, Μεχμέτ Αἰλῆς, Οὐγγρος ἐξωμότης, καί πέμπτος ἐγώ. Ἐγελάσαμεν ἅπαντες ἐπὶ τῇ συναντήσει καί ὠρέξαμεν τάς χεῖρας εἰς τά παρατεθειμένα ἐν μακροτάταις δόσεσι φαγητά.

Οἱ μοναχοί ἦσαν πολυάσχολοι· ἔπρεπε νά ἰατρεύσωσιν ἀσθενείας, νά θεραπεύσωσι πυρετούς καί ὀφθαλμίας, νά παύσωσι τήν ἀτεκνίαν· ἐπειδή δέ καί ἐν Κύπρῳ, ὡς παρ' ἡμῖν, οὐδαμῶς οὐδέν πράττει ὁ οὐρανός ἄνευ συνδρομῆς ἀνθρωπίνης, ἐδέησε νά εἶναι πανταχοῦ παρόντες οἱ μοναχοί. Ἐν τούτοις ἠκούετο ἔξωθεν διαβολικός θόρυβος· ἀνοίξαντες ἡμεῖς τά παράθυρα, ἐβλέπομεν ἐν τῇ αὐλῇ νέα ὄργια, τελούμενα κατά κυπριακὴν μέθοδον. Κύκλω μακρᾶς τραπέζης ἐκάθηντο νέοι καί νεάνιδες, ἄνδρες καί γυναῖκες, γέροντες καί γραῖαι, ψάλλοντες ἄσματα κοσμικά, οἱ μὲν λαρυγγηδόν κραυγάζοντες καί βρυχώμενοι, ὡς οἱ Ἀρμένιοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί τοῦ Βογιουκδερέ, ἄχρις οὗ ἐξωγκώθησαν ἀπάντων τά πρόσωπα καί οἱ ὀφθαλμοί, καί ἐν ἐνδομύχῳ ἀγάπη καί εὐλαβεία κατέπεσον συγκεκινημένοι ἐπὶ τόν τράχηλον ἀλλήλων.

Ἐπειδή ἦτο ἀδύνατον νά κοιμηθῶμεν, κατέβημεν καί ἡμεῖς ἵνα ψάλωμεν καί πῖωμεν μετ' αὐτῶν. Αἱ αὐταί σκηναί συνέβαινον ἐπὶ τῶν διαδρόμων· ὁ ἐγγώριος οἶνος, οὗ τινος σπανίως καί μετὰ φειδοῦς γεύονται οἱ νησιῶται, ὑπερεθέρμανε μικρῶν καί μεγάλων τάς κεφαλὰς, ἡ δέ πανήγυρις ἀπὸ ἱερά κατέστη ἐγκόσμιος καί βέβηλος. Δέν ἔλειπεν, ὁμως, καί ἡ ἀντίστροφος ὄψις τῆς εἰκόνας, παντοῖοι ἀσθενεῖς, ἀπανταχόθεν τῆς νήσου συναθροισθέντες,

ἔνιοι δέ πέντε ἢ ἕξ ἡμερῶν ὁδὸν διανύσαντες, ἵνα εὕρωσι θεραπείαν ὕδρωπος, φθίσεως, ποδάγρας, καρδιακῶν παθημάτων, πηρώσεων κ.λπ., ἀφήκοντο ἡμιθνήτες καὶ ἔκειντο ἐπὶ τῶν διαδρόμων, ἵνα ἀποθάνωσιν ἐνταῦθα ἐλεεινῶς, μακρὰν τῶν οἰκείων, ἐπὶ τῆς κόπρου τῶν ἡμιόνων των. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τό δυστύχημα νομίζουσιν εὐτύχημα οἱ ἀγρόται λέγοντες: «Ἡ Παναγία τὸν ἐκάλεσε πρὸς ἑαυτήν».

Γελιοτέρα ἦσαν τὰ προσωτέρω ἐν ὑπαίθρῳ συμβαίνοντα· ὄνοι καὶ ἡμίονοι ἔκειντο ἐν ταῖς ὁδοῖς, ὀγκώμενοι δι' ὅλης τῆς νυκτός, ἢ ἀπελύοντο καὶ ἔτρεχον ἄνω καὶ κάτω λακτίζοντες ἢ ὠθοῦντες τοὺς προσκυνητάς, οἵτινες διὰ τοῦτο δέν ἐπαύοντο φλυαροῦντες ἢ τραγωδοῦντες. Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι ἐθραύσθησαν καὶ πλεῖσται κεφαλαί· διέπρεψαν δέ ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ οἱ νέοι Λευκονοίκου καὶ Μόρφου, δύο μεγίστων τῆς νήσου κωμῶν, ἀνέκαθεν διαμφισβητουσῶν ἀλλήλαις τὰ πρωτεῖα. Οἱ νέοι Λευκονοίκου, ἀφ' οὗ ἔπιον ὅσον ἠδύνατο πλεῖοτερον, ἐξαναστάντες διήρχοντο τοὺς διαδρόμους ὑπὸ τὸν ἦχον αὐλῶν καὶ τυμπάνων, ἐπάτουν ἐπίτηδες τοὺς ἥλους ἐν τοῖς ποσὶ τῶν κοιμωμένων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ ἔπραττον πολλὰς ἄλλας ἀτοπίας, ἄχρις οὗ ἔφθασαν εἰς τὸν τόπον, ἔνθα συνέτρωγον εἰσέτι οἱ βεβαρημένοι Μορφῖται. Μία λέξις, μία ὕβρις προεκάλει ἀμέσως ἐτέραν.

Τὰ τραγούδια τῆς Κύπρου σύγκεινται συνήθως ἐξ αὐτοσχεδίων ἀπλουστάτων στίχων καὶ ἀντιστίχων. Ὁ κάτοικος τῆς Πάφου λ.χ. ψάλλει «ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Πάφο καὶ λέγομαι Παφίδης»· ὁ δὲ Μεσαριώτης ἀποκρίνεται «δέν εἶμαι Παφίδης, μόν' εἶμαι Μεσαρίδης». Τοιοῦτῳ τρόπῳ ἐπιτείνεται βαθμηδὸν καὶ δεινοῦται ἡ ἔρις· τὰ ἐγχειρίδια ἐξέλκονται καὶ μετ' ὀλίγον ἀντηχοῦσιν ἐν τῇ μονῇ οἱ στεναγμοὶ τῶν τετραυματισμένων. Οἱ παρεστῶτες ἠθέλησαν νὰ διαχωρίσωσι τοὺς διαπληκτιζομένους, ἀλλὰ μάτην· τελευταῖον ἐπῆλθεν Ἄγγλος ὑπάλληλος καὶ συλλαβῶν ἀπέστειλε τριάκοντα ἐνόχους εἰς Λιμησόν. Μετὰ τὴν σκηνὴν ἐπῆλθεν ὀπωσοῦν ἡσυχία, διότι προσήγγιζεν ἡ ὥρα τῆς ἐορτῆς τοῦ Γενεσίου τῆς Παναγίας.

Κλειώ, 24.5.1879.

ΙΑ

Ἀπὸ τοῦ νοτιοανατολικοῦ μέρους ὁ τρικόρυφος Ὀλυμπος ἐκαλύπτετο ὑπὸ νεφῶν, ἐφαίνετο σκυθρωπάζων καὶ ὡσανεὶ παραινῶν ἡμᾶς νὰ σπεύσωμεν ἀμελλητί, ὅπως φθάσωμεν πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἄβρεκτοι εἰς τὴν παρά τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους κώμην Πρόδρομον, ἣτις εἶναι ὁ τελευταῖος σταθμὸς εἰς τοὺς ἀναβαίνοντας ἐπὶ τὸ ὄρος. Τό χωρίον τοῦτο ἀπέχει ἑπτὰ ὥρας ἀπὸ τοῦ Κίκκου. Ἠθελήσαμεν νὰ σπεύσωμεν, ἀλλ' ὑπῆρξεν ἡμῖν

ἀδύνατον. Οἱ Κύπριοι φρονοῦσιν ὅτι πᾶς εὐρωπαϊκὰ ἐνδύματα φορῶν ξένος εἶναι ἰατρός, ἐνοχλοῦσι δέ ὅσους τῶν ἀλλοδαπῶν ἀρνοῦνται αὐτοῖς βοήθειαν. Ἐν ᾧ παρεσκευαζόμεθα νά ἀπέλθωμεν, ἐκυκλώθημεν ὑπὸ σμήνους ἀσθενῶν, οὓς ἐδέησε νά ἐξετάσωμεν καὶ παρηγορήσωμεν. Ἐψηλάφησα πελωρίους βρογχικήλας, ἔκρουσα πνεύμονας φθισιῶντας, ἔκλινα τό οὓς πρὸς νοσοῦσας καρδίας, πολλοὺς δέ παρηγόρησα ἀναμνήσας τό θαυματουργόν ὕδωρ τῆς Παναγίας τοῦ Κίκκου· παρόμοιόν τι ἔπραξαν οἱ ἄλλοι Ἄγγλοι, ἀληθεῖς τε καὶ μή. Ἀλλ' ἡ τῆς Παναγίας ἀνάμνησις ὀλίγον ὠφέλει· οἱ προσκυνηταὶ ἀπῆτουν φάρμακα· ἡμεῖς δέ, ἀποροῦντες τούτων, ἀπωλέσαμεν τὴν ἀγγλικὴν ὑπόληψιν καὶ ἐστάλημεν ἀποτόμως εἰς κόρακας. Τὴν μονὴν ἐξελίπομεν μετὰ τοῦ τελευταίου προσκυνητοῦ Χατζῆ Γιάννη ἐκ τῆς κώμης Προδρόμου...

Κλειώ, 5.7.1879.

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της Ιεράς Μητροπόλεως Κύκκου και Τηλλυρίας *Ενατενίσεις* 42 (2024) 139-148.